

نقش ارتش جمهوری اسلامی ایران در مؤلفه‌های احصاء شده قدرت ملی

امیر نیازمند^۱*

نوع مقاله: پژوهشی

چکیده

قدرت ملی کشورها عمدتاً محصول کنش‌ها و واکنش‌های اجزای تشکیل‌دهنده آن، و دارای ابعاد گوناگون نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و ... است. در این پژوهش نقش آجا در مؤلفه‌های (فرهنگی/ اجتماعی- سیاسی- اقتصادی- نظامی- نرم) قدرت ملی بررسی شده است. جامعه آماری شامل ۵۰۰ نفر از کلیه فرماندهان و مسئولین و اساتید در سطوح عالی آجا است که به‌منظور اعتبارسنجی، تعداد ۲۰ نفر خبره به‌صورت هدفمند قضاوتی، و جهت تکمیل نمودن پرسشنامه‌ها، تعداد ۸۰ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقاتی انتخاب شد. نوع پژوهش کاربردی و روش آن توصیفی با رویکرد آمیخته (کمی- کیفی) است. نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که آجا یکی از بزرگ‌ترین سازمان‌های کشور بوده و در ابعاد گوناگون نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زمینه اعتلای قدرت ملی را فراهم می‌آورد. نقش ارتش در سیاست، یک نقش مستقیم نیست و نباید بیش از این گسترش یابد و این بهترین راهبرد برای حفظ ارتش و دور نگه‌داشتن آن از قیل‌وقال‌های ناپایدار سیاسی است. آجا ظرفیت تأثیرگذاری اقتصادی را دارد، اما به دلایلی از این ظرفیت استفاده مطلوب صورت نگرفته است. معیار نهایی قدرت ملی، توانمندی نظامی است. در واقع ایفای نقش نظامی، وظیفه ذاتی و اصلی آجا بوده و سایر نقش‌ها، نقش جانبی و فرعی هستند. نقش آجا در مؤلفه نرم قدرت ملی قابل توجه و مهم است ولی به نظر می‌رسد تا تأثیرگذاری مطلوب فاصله زیادی دارد.

واژگان کلیدی:

قدرت ملی، مؤلفه اقتصادی، مؤلفه سیاسی، مؤلفه فرهنگی، مؤلفه نرم، مؤلفه نظامی

^۱ مدرس دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا، تهران، ایران

* amir.niazmand57@gmail.com

مقدمه

قدرت، قدرت ملی و عوامل و عناصر تشکیل‌دهنده آن واژه‌هایی هستند که در دنیای سیاست بسیار شنیده می‌شوند و هنوز یکی از بحث‌انگیزترین مفاهیم علوم اجتماعی است و اغلب به معنای فرمانروایی است ولی امروزه آن را بیشتر برای شرح توانمندی‌های گروهی در متن روابط اجتماعی با گروه‌های مختلف دیگر به‌گونه‌ای با کلماتی چون سیاسی، نظامی، اقتصادی، فرهنگی اجتماعی، نرم و ملی به کار می‌برند و به مجموعه توانایی‌های مادی و معنوی گفته می‌شود که در قلمرو یک واحد جغرافیایی سیاسی به نام کشور یا دولت وجود دارد و برای تشخیص و سنجش آن نمی‌توان بر روی یک عنصر به‌تنهایی تکیه کرد بلکه دارای منشأ و مبادی گوناگونی است و به‌عبارت دیگر عوامل اصلی شکل‌دهنده قدرت ملی کشورها در حوزه‌های مختلفی قرار دارند (حافظ نیا، ۱۳۸۶: ۶۸).

در مطالعه و تحلیل قدرت کشور، غالباً عناصر محسوس قدرت را به‌عنوان ارکان اصلی قدرت یک کشور در نظر می‌گیرند و نیروی نظامی و عوامل عینی قدرت همیشه مورد توجه سیاستمداران و اندیشمندان حوزه قدرت بوده است (قالیباف، ۱۳۹۰: ۱۹۱-۲۱۱). قدرت ملی به مجموعه توانایی‌های مادی و معنوی که در قلمرو یک واحد جغرافیایی و سیاسی به نام کشور یا دولت وجود دارد، اطلاق می‌شود (کاظمی، ۱۳۷۳: ۱۷۰). قدرت ملی دارای ابعاد گوناگون نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، جغرافیایی و ... است، یکی از مهم‌ترین ابعاد قدرت کشورها بعد نظامی آن است و به عبارتی قدرت نظامی یکی از نشانه‌های آشکار قدرت و شاید آشکارترین آن‌ها به شمار می‌رود (ازغندی، ۱۳۸۰: ۹۹). قدرت ملی را می‌توان برآیند و ماحصل قدرت‌های اقتصادی، نظامی، فرهنگی اجتماعی، سیاسی و نرم دانست. رشد و تعالی کشورها در عرصه‌های مختلف داخلی و خارجی حاکی از رفتارهای منطقی دولت‌مردان در عرصه‌های اقتصادی، سیاسی، نظامی، فرهنگی و اجتماعی است که تداعی‌کننده قدرت ملی کشورهاست و قدرت ملی از مقوله‌هایی است که از تعامل چند مؤلفه به دست می‌آید؛ یعنی مقوله‌ای انتزاعی است و وجود خارجی ندارد و وجودش از ترکیب و تعامل چند عنصر حاصل می‌شود. بعضی جنس آن را از نوع توانایی می‌شناسند و آن را به مجموعه‌ای از توانایی‌های مادی و معنوی که در قلمرو یک واحد جغرافیایی و سیاسی به نام کشور وجود دارد، تعریف می‌کنند (کاظمی، ۱۳۸۷: ۱۳۷۰).

معمولاً نیروهای مسلح کشورها از منافع ملی دفاع کرده و قدرت ملی را تأمین می‌نمایند. از آنچه در مطالعات اولیه احصا شده، این پرسش ذهن محقق را به خود مشغول داشته که در حال حاضر، ویژگی‌ها و نقش آجا را به‌صورت مفروض داریم، ولی در رابطه با شناخت ابعاد و عوامل و عناصر تشکیل‌دهنده آن، نوع روابط میان ابعاد، عوامل و اهمیت هر یک از این عوامل از جمله مسائلی

است که تاکنون به‌درستی به آن پرداخته نشده و وضعیت موجود نیز پاسخ‌گوی نیازمندی‌های مسئولان، سیاست‌گذاران و تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران دفاعی کشور نیست؛ لذا هدف اصلی این پژوهش تبیین میزان نقش آجا با توجه به (مأموریت و وظائف- اصول و ویژگی‌ها) در مؤلفه‌های احصاء شده قدرت ملی است و محقق در نظر دارد پیرامون میزان تأثیرگذاری عوامل، مؤلفه‌ها و شاخص‌های مهم و کلیدی تحت عنوان مأموریت و وظائف، اصول و ویژگی‌های آجا در مؤلفه‌های (فرهنگی اجتماعی- سیاسی- اقتصادی- نظامی- نرم) قدرت ملی اقدام نماید.

با توجه به مطالب گفته‌شده سؤال اصلی در این زمینه که این پژوهش به دنبال یافتن پاسخی علمی برای آن است، عبارت خواهد بود از: نقش آجا با توجه به (مأموریت و وظائف- اصول و ویژگی‌ها) در مؤلفه‌های احصاء شده قدرت ملی به چه میزان بوده است؟

مبانی نظری پژوهش

مفهوم قدرت ملی

فرهنگ‌های لغت زبان فارسی، واژه قدرت را در مفاهیم توانستن، توانایی داشتن که معنی مصدری آن است و توانایی که اسم مصدر است به‌کاربرده‌اند (دهخدا، ۱۳۳۹: ۳۶). گاهی نیز مترادف با کلمه استطاعت و به معنی قوه‌ای که واجد شرایط تأثیرگذاری باشد به‌کاررفته و همچنین به صفتی که تأثیر آن بر وفق اراده باشد معنا شده است (معین، ۱۳۷۱: ۸۴).

قدرت، نفوذ، اقتدار و نیرو واژه‌هایی هستند که در دنیای سیاست بسیار شنیده می‌شوند، لکن هرکدام کاربرد خاصی را دارند. با آنکه، مفهوم «قدرت» مورد توجه همه تحلیل‌هایی است که در عالم سیاست انجام می‌گیرد، لکن هنوز یکی از بحث‌انگیزترین مفاهیم علوم اجتماعی است. قدرت اغلب به معنای فرمانروایی است و در برخی مواقع، آن را صفتی فردی در نظر می‌گیرند گاهی ریشه در روان‌شناسی دارد و گاهی با کلماتی چون سیاسی، نظامی، اقتصادی، دولتی و ملی به‌صورت ترکیبی به کار می‌برند. ولی امروزه بیشتر برای «شرح توانمندی‌های گروهی در متن روابط اجتماعی با گروه‌های مختلف دیگر» به کار می‌برند. وقتی واژه قدرت با صفت ملی آورده شود، این واژه ترکیبی، مفهوم مشخص‌تری را بیان می‌دارد. مجموعه‌ای از توانایی‌های بالقوه و بالفعل یک کشور تعریف می‌کند که از توانایی‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، علمی، فناورانه و نظامی آن کشور ناشی می‌گردد (شهلائی، ۱۳۹۸: ۲۳). مجموعه‌ای از توانایی‌های بالقوه و بالفعل یک کشور که از توانایی‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، علمی، فناوری و نظامی آن کشور ناشی می‌گردد (کالینز، ۱۳۹۳: ۱۲۴).

امروزه قدرت ملی یکی از اصلی‌ترین ابزارهای در دست کشورهاست تا از طریق آن بتوانند به اهداف و منافع ملی خود در سطح داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی دست یابند. تصور این‌که کشوری بدون داشتن قدرت بتواند سیاست‌های داخلی و منطقه‌ای و جهانی خود را پیش ببرد، تصوری نادرست است. عدم برخورداری از قدرت لازم و کافی، حتی دستیابی به اهداف داخلی را غیرممکن می‌سازد تا چه رسد به اهداف و سیاست‌های منطقه‌ای و جهانی. از این‌رو، امروزه همه‌چیز بر مدار و محور و چرخه قدرت می‌چرخد (گادسون روی، ۱۳۸۴: ۲۳۷).

کاربرد قدرت ملی

کاربرد قدرت ملی تأمین و تضمین اهداف و منافع ملی کشور است که مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

- ✓ تأمین امنیت ملی و کاهش و کنترل تهدیدات
- ✓ افزایش قدرت ملی به‌عنوان یک هدف
- ✓ توسعه و رفاه ملی
- ✓ حفاظت از موجودیت و بقای ملت و کشور
- ✓ استقلال ملی و جلوگیری از سلطه‌پذیری آن
- ✓ حفظ تمامیت ارضی کشور و پیشگیری از تجزیه آن
- ✓ رفع موانع و عوامل بازدارنده اعمال آزادانه اراده ملی در داخل و خارج کشور
- ✓ جلوگیری از نفوذ دولت‌های دیگر در امور داخلی
- ✓ پشتیبانی از سیاست خارجی کشور
- ✓ حفظ ارزش‌های حیاتی و هویت ملی و غرور ملی
- ✓ حفاظت از غرور ملی و جلوگیری از بروز سرافکنندگی ملی (حافظ نیا، ۱۳۸۶: ۲۵۲).

تقسیم‌بندی‌های کلی عناصر تشکیل‌دهنده قدرت ملی

الف- عوامل مادی و معنوی

(۱) عوامل مادی

منظور از عوامل مادی قدرت، آن دسته عواملی است که تا حدودی قابل اندازه‌گیری می‌باشند. مشخصه دیگر، صوری و ظاهری بودن آن‌هاست. مهم‌ترین عناصر قدرت مادی به شرح زیر می‌باشند:

- (۱) عوامل جغرافیایی
- (۲) مواد کانی و معدنی
- (۳) عوامل اقتصادی

(۴) عوامل نظامی

(۵) جمعیت

(۲) عوامل معنوی

آن دسته از عوامل هستند که قابل اندازه‌گیری کمی و آماری نبوده و تعیین میزان دقیق قدرت حاصل از آن‌ها، دشوار است. اهم عوامل معنوی قدرت عبارت‌اند از:

(۱) خصوصیات، نقش و روحیه ملی

(۲) مکتب (جهان‌بینی و عقیدتی)

(۳) رهبری

(۴) دولت و حکومت

(۵) ثبات سیاسی، اعتبار و احترام بین‌المللی

(۶) اطلاعات و آگاهی

(۷) استعداد و ظرفیت وضعیت علمی و تخصصی (شهلائی، ۱۳۹۸: ۲۳).

ب- عوامل ثابت و متغیر

(۱) عناصر ثابت و پایدار قدرت ملی

آن دسته از عناصری هستند که با گذشت زمان، کم‌تر دچار تغییر و تحول می‌گردند و ویژگی‌های آن‌ها عبارت‌اند از:

(۱) ثبات و پایداری

(۲) استمرار

(۳) درجه تأثیر بیشتر و آشکارتر

(۲) عناصر متغیر قدرت ملی

آن دسته از عناصر و مبانی قدرت است که به‌مرور زمان دچار تغییر و تحول می‌گردند (شهلائی، ۱۳۹۸: ۲۴).

نقش آجا نسبت به مؤلفه‌های قدرت ملی

از مجموع تعاریف و مفاهیمی که درباره واژه قدرت ارائه شده است چنین برمی‌آید که قدرت صفت و ویژگی یک موجود است که به او امکان اقدامی را در جهت تمایلاتش و برآوردن خواسته‌ها و اهدافش می‌دهد؛ به عبارت دیگر، قدرت به معنی توانایی عملی کردن خواسته‌ها و رسیدن به اهداف، به‌رغم مخالفت دیگران است. دست یافتن به خواسته‌ها و تمایلات منطقی و عقلی بدون داشتن قدرت امکان‌پذیر نیست و میزان دستیابی به اهداف و تمایلات تابعی از درجه قدرت و نفوذ و اقتدار فرد یا گروه انسان‌هاست که از آن برخوردارند. با عامل قدرت می‌توان عوامل و متغیرهای بازدارنده و مانع را از سر راه برداشت. قدرت ملی از نظر تاریخی با ظرفیت و توان

نظامی پیوند خورده است؛ زیرا جنگ‌ها در روابط بین‌المللی نقشی تعیین‌کننده داشته و شکست یا پیروزی شاخصی برای ارزیابی قدرت آن‌ها بوده‌اند؛ اما برای تشخیص قدرت ملی کشور نمی‌توان فقط روی یک عنصر تکیه کرد (حافظ نیا، ۱۳۸۶: ۵۶).

تبیین نقش آجا در مؤلفه فرهنگی / اجتماعی قدرت ملی

قدرت ملی از تعامل بین مؤلفه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی اجتماعی و نظامی و نرم شکل گرفته و مؤلفه فرهنگ زیرساخت مؤلفه‌های دیگر قدرت ملی است و از این‌رو باید پذیرفت در پویایی و زوال وابسته به پویایی و زوال عناصر فرهنگ ملی خواهد بود و بی‌شک بالاترین و والاترین عنصری که در موجودیت هر جامعه دخالت اساسی دارد، فرهنگ آن جامعه است. با انحراف فرهنگ، هرچند جامعه در بعدهای اقتصادی، سیاسی، صنعتی و نظامی قدرتمند باشد، میان‌تهی خواهد بود؛ استقلال و موجودیت هر جامعه، از استقلال فرهنگ آن نشئت می‌گیرد. شناخت دقیق نقاط قوت و ضعف هر فرهنگی در مواجهه با تهدیدها و فرصت‌های پیش رو نقش حیاتی دارد (کریمی مله و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۶۲).

ارتش و نیروهای مسلح هرچند هم مقتدر و مجهز به تجهیزات و سخت‌افزارهای کارآمد نظامی باشند، در صورت تجهیز به باورهای اسلامی و آموزه‌های دینی توان آن‌ها مضاعف می‌شود، به طوری که از عهده کارکرد امنیت‌سازی خود به سهولت و سرعت بر خواهند آمد. اساسی‌ترین، کلیدی‌ترین و اولویت‌دارترین مؤلفه‌های تأمین قدرت ملی نیز صبغه فرهنگی- اجتماعی دارند و وجود، ایجاد، تداوم و تحکیم این مؤلفه‌ها، تأمین‌کننده و ضامن قدرت ملی پایدار و فراگیر ارزیابی می‌شوند. معتبرترین میزان سنجش امنیت یا ایمنی نظام، میزان حاکمیت ارزش‌های دینی بر جامعه و باور قلبی و التزام عملی به تعالیم و آموزه‌های دینی است (همان، ۱۳۹۰: ۲۲۶). در این رویکرد، دین‌مداری شاخص امنیت و دین‌گریزی یا دین‌ستیزی از جدی‌ترین شاخص‌های نامنی و تهدید امنیتی به شمار می‌آید. اگر رفتار نیروهای آجا که حافظ دیانت و ضامن امنیت کشورند، با موازین دینی منطبق نباشد و آن‌ها از ویژگی‌های یک ارتش دینی و مکتبی برخوردار نباشند، دچار نقصان کارکردی و فقدان هویتی می‌شوند و توانایی آنان در دفاع از مراجع مختلف امنیت رو به ضعف می‌گذارد.

تبیین نقش آجا در مؤلفه سیاسی قدرت ملی

در اختیار داشتن ارتش کارآمد و قدرتمند از لوازم رسیدن به قدرت ملی باثبات و پایدار به شمار می‌آید و از جمله شرایط ضروری کارآمدی آجا، انسجام و وحدت بین بخش‌های مختلف آن است. بدیهی است هر عاملی که مانع کارآمدی آجا یا موجب ضعف آن شود، به طور غیرمستقیم، به قدرت ملی آسیب می‌رساند. سیاسی شدن آجا از جمله این عوامل است که با کارکردها و

پیامدهایش برای کارایی و یکپارچگی سازمانی آجا و سپس، قدرت ملی زیان‌آور است و انحراف آن‌ها از هدف اصلی‌شان که عبارت است از دفاع از تمامیت سرزمین، جان و مال مردم از تجاوز دولت‌های متخاصم می‌شود (بخشایشی اردستانی، ۱۳۸۶: ۷۳).

ارتش ج.ا.ا ضمن اینکه بر اساس اصول قانون اساسی مسئول حفظ استقلال، تمامیت ارضی کشور و حفظ نظام ج.ا.ا است با کمک مستقیم و غیرمستقیم در مشارکت سیاسی مردم از طریق نشان دادن کارآمدی بنیه دفاعی کشور و با حضور به‌موقع و اثرگذار در حفظ امنیت مرزها و ترغیب کارکنان و خانواده‌ها به حضور آگاهانه و مسئولانه در انتخابات نقش به‌سزایی داشته و دارد. در مجموع نقش ارتش در سیاست یک نقش مستقیم نیست ولی با ترغیب کارکنان و خانواده‌ها به حضور آگاهانه و مسئولانه در انتخابات توانسته است جامعه‌پذیری سیاسی نسل‌های جوان (خصوصاً نیروهای وظیفه) را فراهم آورد (عمید زنجانی، ۱۳۸۶: ۵۶). قطعاً کشوری که دارای یک ارتش منسجم و قدرتمند باشد هم در سطح سیاسی یعنی در داخل از انسجام ملی می‌تواند برخوردار باشد و هم در سطح بین‌المللی از جایگاه مطلوب و شایسته؛ بنابراین آجا با قدرت نظامی خود پشتوانه‌ای مستحکم برای قدرت سیاسی و دیپلماسی رسمی کشور به وجود آورده و زمینه ارتقاء قدرت ملی جمهوری اسلامی ایران را رقم زده است. بدون تردید توان رزمی آجا امروز یک قدرت بازدارندگی مناسب برای کشور فراهم آورده و همین موضوع موجب تقویت و پیشبرد سیاست خارجی و انسجام سیاست داخلی کشور شده است. آجا با تداوم حرکت در راستای منویات سیاسی رهبر معظم انقلاب اسلامی و اجتناب از نزدیک شدن به جریان‌های سیاسی فعال در کشور برای آشنایی با مسائل سیاسی کوچک‌ترین محدودیتی ندارد و با ترغیب کارکنان و خانواده‌ها به حضور آگاهانه و مسئولانه در تمامی صحنه‌ها پشتوانه محکمی برای نظام مقدس جمهوری اسلامی بوده و خواهد بود (آشوری، ۱۳۹۰: ۲۴۷).

تبیین نقش آجا در مؤلفه اقتصادی قدرت ملی

قدرت اقتصادی یکی از اقسام مهم قدرت پایدار و همه‌جانبه است که سهم به‌سزایی در تأمین دیگر ابعاد قدرت ملی دارد. برخورداری از عناصر و ویژگی‌های قدرت اقتصادی زمینه‌ساز افزایش رضایت عمومی و بالا بردن ضریب ثبات و آرامش اجتماعی است که شرایط دستیابی به ابعاد سیاسی، نظامی، اجتماعی و فرهنگی قدرت ملی را فراهم می‌کند. به دلیل همین اثرگذاری است که ناکامی سیاست‌های اقتصادی یا ضعف‌های ساختاری اقتصاد جوامع، وابستگی ساختاری اقتصادی، فقر مزمن، نابرابری‌های اقتصادی، شکاف طبقاتی و ... بسیاری مواقع به ناآرامی و بی‌ثباتی سیاسی منجر می‌شود و چه‌بسا، با مختل کردن امنیت مردم و شهروندان در نهایت، امنیت رژیم سیاسی را نیز تهدید کند (روز کرانس، ۱۳۸۶: ۳۴۹).

وابستگی کشور به فراسوی مرزهای خود در زمینه دانش و صنایع نظامی، زمینه‌ساز آسیب و تهدید قدرت ملی و بر-عکس، رسیدن به خودکفایی نظامی و تکیه بر دانش و تولیدات بومی باعث می‌شود تا قدرت مانور و توان عملیاتی آجا افزایش و خطرهای امنیتی کاهش یابد. رویکرد مبتنی بر خودکفایی نظامی افزون بر امنیت افزایشی نظامی، به پویایی صنایع ملی و رشد و توسعه اقتصادی نیز منجر می‌شود که نقش انکارناپذیری در تحقق قدرت ملی همه‌جانبه دارد. بدون تردید ابرازهای نظامی و اقتصادی قدرت ملی در تعامل با هم هستند و وقتی کشوری از نظر اقتصادی قوی است، از فرصت مناسبی برای تأمین نیازهای مختلف قدرت نظامی و یا ارتش خود برخوردار است و کشوری که از ارتش و ابراز نظامی قدرت ملی قوی برخوردار است از فرصت‌های مناسبی نیز در برقراری امنیت مرزها و دفع تهدیدهای خارجی (به‌ویژه هم‌جوار) برخوردار خواهد بود و از عوامل تولید در شرایط مطلوبی برای ایجاد سرمایه‌گذاری‌ها و افزایش تولید ناخالص ملی و داخلی و افزایش قدرت اقتصادی آن کشور بهره می‌گیرد و بدیهی است کشورهای قدرتمند که دارای ارتش قوی هستند مکان‌های مناسب‌تری برای سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی و حضور و فعالیت شرکت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی فراهم می‌کنند (تریف و دیگران، ۱۳۹۲: ۸۶).

با توجه به آن که ارتش خود یک سازمان اقتصادی نیست ولی با این وجود بر اقتصاد تأثیر شگرفی دارد. بودجه اختصاص یافته به ارتش در مقایسه با دیگر نهادها و سازمان‌ها زیاد نیست، اما همین بودجه نیز تأثیر بسیار زیادی بر اقتصاد کشور دارد. بدون مبالغه می‌توان ادعا نمود که ۸۰٪ این بودجه صرف امور کارکنان و پرداخت حقوق کارکنان می‌شود. پس هرماه ارتش میلیاردها تومان نقدینگی وارد چرخه اقتصاد کشور می‌کند که می‌تواند بر معادلات اقتصادی تأثیر گذارد. علاوه بر آن ارتش برای انجام وظایف خود به ابزارهایی احتیاج دارد که تأمین این ابزارها موتور اقتصاد و صنعت را در هر کشور روشن می‌کند و از کنار فعالیت‌های ارتش، سازمان‌ها و کارخانه‌های بسیاری فعال شده و به این ترتیب اقتصاد کشور به چرخش درآمده و پویا می‌گردد. ارتش در تأمین امنیت فیزیکی زیرساخت‌های اقتصادی و حراست از منافع اقتصادی و انرژی و مقابله با ناامنی‌ها ایفای نقش نموده است همچنین در دوران دفاع مقدس با حمایت و دفاع از منابع اقتصادی و شریان‌های حیاتی کشور و فلج نمودن شریان اقتصادی عراق و اسکورت ناوگان کشتی‌های تجاری و نفت‌کش در خلیج فارس و استمرار صدور نفت و واردات کالاهای اساسی و صنعتی همراه با صیانت از تأسیسات هوایی نقش حیاتی را ایفا نمود. ارتش می‌تواند با به‌کارگیری نیروهای وظیفه در طرح‌های عمرانی و اجرایی و اقتصادی برخی مناطق محروم کشور کمک کرده و همچنین با اجرای طرح‌های خودکفایی وابستگی خارجی خود را کاهش داده و نقش مهمی در صرفه‌جویی اقتصادی ایفاء نماید. در هر حال در اختیار داشتن یک ارتش مجهز برای کشور هزینه‌های زیادی

دارد و اساساً هزینه‌های نظامی تأثیر زیادی بر اقتصاد ملی و نهایتاً قدرت ملی دارد (کریمی مله و دیگران، ۱۳۹۰: ۲۴۵-۲۴۹).

تبیین نقش آجا در مؤلفه نظامی قدرت ملی

ظرفیت نسبی نظامی صرفاً با ارزیابی دارایی‌های نظامی از قبل موجود، تعیین نمی‌شود بلکه ظرفیت بسیج منابع پنهان جامعه و تبدیل آن‌ها به وسایل جنگی قابل استفاده را نیز در بر می‌گیرد. این جنبه که به تمرکز بر قدرت‌های نظامی قابل مقایسه مربوط است، بیش از هر جنبه دیگر ایجاب می‌کند که تمام ارزیابی‌های مجدد قدرت ملی که طبق سنت «درک قدرت بر اساس منابع» انجام می‌گیرد، سه بعد اصلی ظرفیت ملی، عملکرد و توانمندی نظامی را شامل باشد (حافظ نیا، ۱۳۸۶: ۱۶۸).

مدیریت امور دفاعی، نظام‌مند تصمیماتی است که با برقراری پلی بین وضعیت موجود و مطلوب، به نیازهای حال آجا پاسخ داده، صیانت از تمامیت ارضی را در افق معین محقق سازد و یکی از عناصر تعیین‌کننده کار ویژه‌ها و مأموریت‌های آجا نیز خواهد بود چراکه قوانین ناظر بر کارکردهای این نیروها، اساساً متکی بر این مفهوم می‌باشند. قابلیت‌های دفاعی به کشور این امکان را خواهد داد که با دشمنان داخلی و خارجی مقابله کرده و منافع ملی را محقق سازد. منابع استراتژیک در اختیار سازمان‌های نظامی اعم از منابع مالی، انسانی، فیزیکی و فناوریانه و نیز اثربخشی سازمان‌های نظامی را در تبدیل این منابع به توان رزمی افزایش خواهد داد. مقدار بودجه دفاعی معمولاً کلی‌ترین معیار منابع اعطاشده به ارتش از سوی رهبران سیاسی کشور است و نشان‌دهنده احساس اهمیت نسبت به تسلیحات برای اعمال قدرت در مقایسه با نهادهای حکومتی و همچنین منتقل‌کننده نظر و احساس همگانی درباره تشکیلات نظامی، به طور مطلق است (سیف، ۱۳۸۵: ۵۴).

مفهوم توانمندی نظامی به‌عنوان سطح بازده قدرت ملی، در درک این نکته قرار دارد که سازمان‌های نظامی، منابع ملی را دریافت می‌کنند و آن‌ها را به توانمندی‌های مشخص جنگی تبدیل می‌نمایند. توانمندی جنگی که به این نحو ایجاد می‌شود به آن میزان که رهبران کشور را قادر می‌کند خواسته خود را بر دشمن موجود و بالقوه تحمیل کنند، مؤثر و کارآمد است. به این ترتیب، چارچوب منطقی بزرگ‌تری که برای بررسی قدرت ملی تهیه شده می‌تواند به صورت کوچک، در بررسی این که مؤسسات نظامی چگونه نیروهای نظامی مؤثر را ایجاد می‌کنند، مورد استفاده قرار گیرد (ولی‌پور، ۱۳۹۳: ۲۱۱).

نقش آجا در مؤلفه نظامی قدرت به‌قدری واضح و مبرهن است که نیازی به توضیح ندارد و درواقع ایفای نقش نظامی، وظیفه ذاتی و اصلی آجا بوده و سایر نقش‌ها، آثار و نقش جانبی و فرعی

می‌باشند. شکی نیست که هرچه ارتش قدرتمندتر و باصلابت‌تر باشد، قدرت ملی بیشتر و پایدارتر خواهد بود. ارتش پایه بنیادین قدرت نظامی ج.ا.ا و مؤلفه اصلی قدرت نظامی کشور برای دفاع از مرزها و حفظ تمامیت ارضی بوده و نقش کلیدی و محوری در قدرت نظامی کشور دارد و با تجربیات ارزنده و گران‌بهایی که در اختیار دارد و با رصد تاکتیک‌های دشمن در جنگ‌های اخیر در منطقه به قابلیت‌های مهمی دست یافته است و با بازنگری در ساختارهای سازمانی و تاکتیک‌های رزمی، تجهیز نسبی یگان‌ها و بهبود سامانه‌های آموزشی، قدرت رزمی خود را ارتقاء بخشیده است. در مجموع با توجه به مؤلفه‌ها و شاخص‌های موجود، توان رزمی آجا به‌عنوان بخش مهمی از مؤلفه نظامی قدرت ملی قابل توجه است و در مقطع فعلی در مؤلفه نظامی قدرت ملی نقش مهمی ایفاء می‌نماید به‌ویژه اینکه در سال‌های اخیر نقش مؤثری در توانائی مدیریت تهدیدات کشور داشته است. (زرقانی، ۱۳۸۸: ۲۳)

تبیین نقش آجا در مؤلفه نرم قدرت ملی

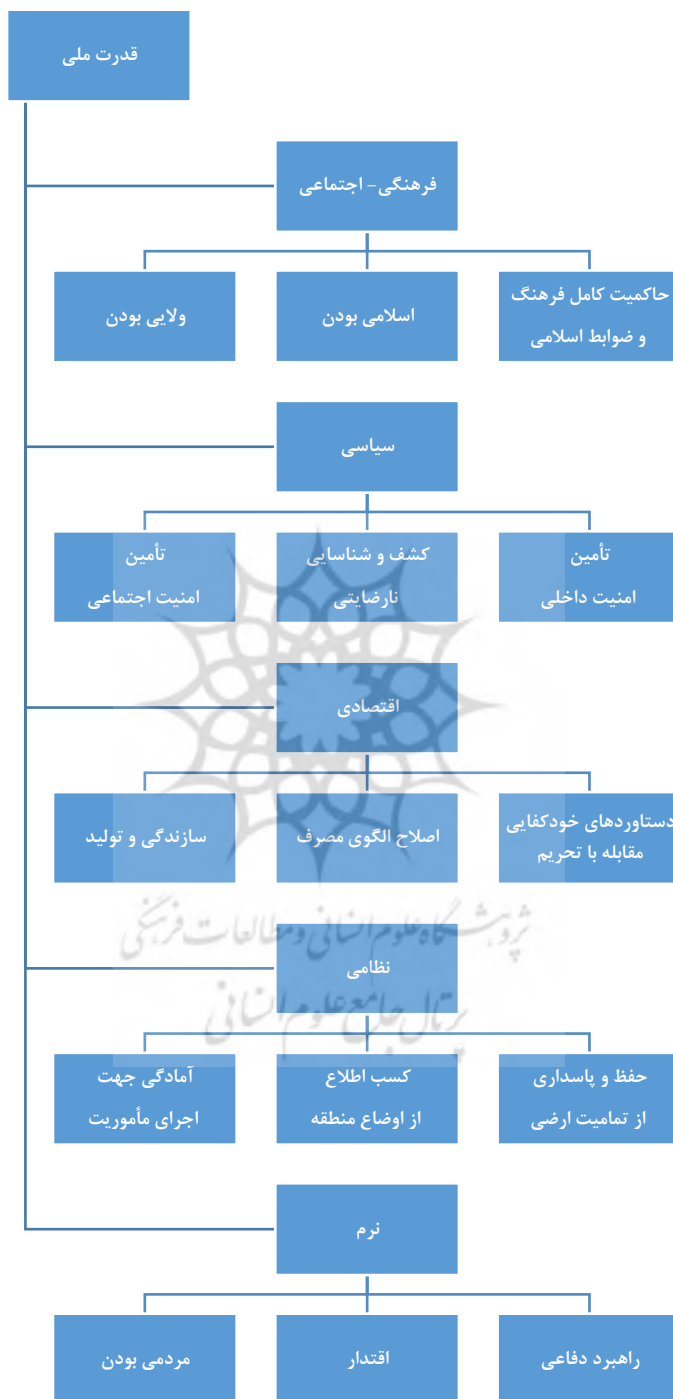
جنگ نرم در حقیقت شامل هرگونه اقدام نرم‌افزارانه اعم از روانی، تبلیغاتی، رسانه‌ای، فرهنگی و اجتماعی است که جامعه یا گروه هدف را نشانه می‌گیرد و بدون درگیری نظامی و گشوده شدن آتش، رقیب را به انفعال یا شکست وا می‌دارد و با اشکال مختلف همچون، جنگ روانی، جنگ رایانه‌ای، جنگ اینترنتی و راه‌اندازی شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی اجرا می‌شود. قدرت نرم یعنی توانایی تحمیل عمیق اراده به دیگران از طریق جلب نظر او و متقاعد ساختن او بدون استفاده از زور و فشار فیزیکی (جوزف‌نای، ۱۳۸۹: ۲۳).

نقش ارتش در مؤلفه نرم قدرت ملی کمی پیچیده و غیرمستقیم است؛ زیرا در اصل ارتش مؤلفه سخت قدرت را تشکیل می‌دهد اما توانسته در مؤلفه‌های نرم نیز به‌طور غیرمستقیم نقش ایفاء کند که این نقش عمدتاً در بعد سیاسی قدرت ملی به روی صحنه می‌رود و توان دیپلماسی به‌ویژه دیپلماسی دفاعی کشور که ابزاری نرم محسوب می‌گردد، افزایش می‌یابد و موجب اشاعه نفوذ در دیگر کشورها شده و این خود موجب ارتقاء مضاعف قدرت ملی می‌گردد. همچنین نقش آجا بر شاخص‌های روحیه ملی، انسجام ملی، اعتمادبه‌نفس ملی، هویت سیاسی، یکپارچگی ملی و ... تأثیر مثبت دارد. اقدام برای اتحاد و انسجام آحاد ملت فعالیت‌های ثمربخش است که قدرت ملی را افزایش می‌دهد البته همین مهم بین بخش‌های مختلف ارتش ج.ا.ا ضرورتی عاجل و انکارناپذیر است، زیرا نبود انسجام به هرز رفتن نیروها و اتلاف انرژی ارتش و تضعیف توان تدافعی آن‌ها منجر می‌شود و در مقابل، اتحاد و یکپارچگی به تراکم و انباشت قدرت آنان و یافتن فرصتی برای خودشناسی و دشمن‌شناسی و نیز اتخاذ تدابیر شایسته برای طراحی و برخورد با نیروهای متخاصم و کمینه‌سازی آسیب‌پذیری آنان در برابر تهدیدها و اقدامات خصمانه دشمن می‌انجامد، بنابراین

هرگونه اقدام و سیاستی چه در درون ارتش و چه بیرون از آن که به تفرقه و چنددستگی منجر شود و مرزبندی‌های درون‌سازمانی ایجاد کند، تهدیدی برای سلامت و امنیت آجا و در نتیجه، تهدیدی علیه قدرت ملی به شمار می‌آید. (گلشن‌پژوه، ۱۳۸۷: ۳۵۵)

برخورداری از حمایت ملت، قدرتمندترین پشتوانه ارتش برای مقابله با تهدیدهای ملی را سبب می‌شود و بهره‌مند نشدن از آن محرومیت آجا از توان ملت برای دفاع از کیان نظام، تمامیت سرزمینی و امنیت شهروندان را در پی دارد. ارتش کارآمد، مجهز به تسلیحات روز، بانگیزه و متعهد به آرمان‌های مکتب و منافع ملت را می‌توان مؤثرترین سازوکارهای امنیت‌سازی و تهدید زدایی از منافع ملی دانست. انضباط سازمانی و اطاعت‌پذیری از سلسله‌مراتب فرماندهی از شناسه‌های بارز و متمایزکننده هویت آجا از دیگر گروه‌ها و سازمان‌ها، نظم و انضباط و اطاعت‌پذیری آنان در تمام ارکان و سطوح سلسله‌مراتب فرماندهی است، اقدام آجا برای «بازدارندگی، ابتکار عمل و مقابله مؤثر با تهدیدها» امری صرفاً سخت‌افزاری نیست بلکه آجا باید با شناخت تهدیدها، پیشگیری و تقلیل آن‌ها، بازدارندگی را در همه ابعاد آن دنبال نمایند. بخشی از این اهتمام، در اعتمادسازی، همکاری و تعامل با نیروهای مسلح سایر کشورها و ایجاد همکاری‌های گسترده و روابط دو و چندجانبه است که در قالب دیپلماسی دفاعی مدیریت و هدایت می‌شوند. (قالیباف، ۱۳۹۰: ۶۱)

مدل مفهومی پژوهش

روش‌شناسی پژوهش

از آنجا که هدف این پژوهش یافتن پاسخی برای سؤال‌های مطرح شده است تا نتایج آن بر میزان نقش متغیرهای مستقل مؤلفه نظامی، فرهنگی- اجتماعی آجا در قدرت ملی مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گیرد، لذا از روش توصیفی استفاده شده و از نظر نوع پژوهش کاربردی و از نظر رویکرد به صورت تحلیل آمیخته (کمی- کیفی) است.

به منظور بررسی عوامل اساسی و اعتبار سنجی، تعداد ۲۰ نفر خبره به صورت هدفمند قضاوتی انتخاب گردیده و جهت تکمیل نمودن پرسشنامه‌ها، از تعداد ۵۰۰ نفر به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی تعداد ۸۰ نفر با استفاده از فرمول حجم جامعه نامحدود انتخاب شده است که در گروه فوق از شاغلین در مشاغل مدیریتی و فرماندهی و تدریس که حداقل دارای مدرک کارشناسی ارشد بوده و ترجیحاً دوره فرماندهی و ستاد آجا را طی نموده‌اند و حتی‌المقدور آشنا به حوزه‌های (دفاعی- راهبردی- سیاسی- اقتصادی- فرهنگی و اجتماعی) بوده‌اند استفاده گردیده است. برای تعیین حجم نمونه از فرمول‌های زیر استفاده شده است:

$$n = \frac{N \cdot \left(Z \frac{\alpha}{\gamma}\right)^2 \times pq}{(N-1) \cdot d^2 + \left(Z \frac{\alpha}{\gamma}\right)^2 \times pq} = \frac{500 \times (1/96)^2 \times 0/25}{(500-1)(0/1)^2 + (1/96)^2 \times 0/25} = 80$$

جهت گردآوری داده‌ها از روش میدانی و کتابخانه‌ای استفاده شده است. ابزارهای گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه، مصاحبه صاحب‌نظران، بررسی و مطالعه اسناد و مدارک و کتب و مقالات و سایت‌های علمی و دانشگاهی و نشریات مرتبط با موضوع است. در این پژوهش اطلاعات و داده‌های گردآوری شده از مصاحبه‌ها با صاحب‌نظران در خصوص متغیرهای مستقل و وابسته مورد تحلیل قرار گرفت و سپس با تقسیم‌بندی منابع مورد مطالعه و اسناد و مدارک جمع‌آوری شده شرایط موجود در مورد اهداف پژوهش تشریح و فرضیات ارائه شده به روش کمی- کیفی تحلیل و تبیین گردید. تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از پرسشنامه در این پژوهش در دو سطح توصیفی و استنباطی صورت گرفت که در سطح توصیفی، از آماره‌های توصیفی استفاده شده است و در سطح استنباطی برای آزمون فرضیه‌های پژوهش، از طریق آزمون‌های t تک نمونه‌ای، آزمون کای دو، با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های پژوهش

تجزیه و تحلیل کیفی اهداف پژوهش

نوع مأموریت سازمان‌های نظامی، تفاوت تصمیم‌گیری‌ها و عملکرد آن‌ها با سایر حوزه‌های راهبردی را نشان می‌دهد. مأموریت سازمان‌های نظامی، مأموریت حساس و حیاتی است و آن‌ها حفاظت از امنیت، موجودیت و استقلال یک کشور را بر عهده دارند. تصمیم‌گیری برای تأمین و ایفای چنین مسئولیت حساس و حیاتی که ارتباط و علقه عمیق و لاینفک بلکه اولویت‌دار با منافع اساسی امنیتی کشور دارد، قطعی‌ترین چارچوب از تصمیم‌گیری دفاعی است. تصمیم‌گیری دفاعی، کاربست مناسب‌ترین گزینه سهیم شدن آجا در حل پیشگیرانه یا رفع کننده تهدیدهای فراروی تمامیت ارضی و استقلال سیاسی کشور است که با در نظر گرفتن محیط داخلی و خارجی و ضریب امنیتی کشور مطابق با الگوهایی ریشه‌دار و سازگار با منافع حیاتی ملی اتخاذ می‌گردد و گستره‌ای کلان داشته، اتخاذ تصمیمات جزئی و مصدافی را برای مدیران و راهبران میانی بخش‌های دفاعی و غیر دفاعی کشور میسور می‌سازد. بدون شک، سیاست دفاعی که در قالب کلی استراتژی امنیت ملی آن تعریف می‌شود، نقش کلیدی آجا را در دستیابی به اهداف عالی ملی یعنی تضمین تمامیت ارضی و استقلال سیاسی، طلب می‌کند. با توجه به پیوستگی و ارتباط تنگاتنگ ارتش که یکی از بزرگ‌ترین سازمان‌های کشور است با متن جامعه دارد و اینکه از گذشته‌های دور منشأ آثار فرهنگی اجتماعی از جمله استمرار هم‌نشینی اقوام مختلف ایرانی در کنار تقویت احساس همبستگی ملی، ایجاد علقه بین فرهنگ‌ها با اختلاط فرهنگی و تضعیف تعصبات فرهنگی قومی و تقویت و ترویج تفکر فرهنگی ملی و ملی‌اندیشیدن بوده است و این تأثیرگذاری همچنان استمرار دارد که این موضوع باعث کارآمدی قدرت نظامی و توان بازدارندگی آجا در دفاع از آرمان‌ها و اهداف انقلاب و نظام اسلامی گردیده و در نهایت زمینه اعتلای قدرت ملی را فراهم آورده است.

تهدید سیاسی، ثبات سازمانی دولت یا حکومت را هدف قرار می‌دهد. به همین شکل می‌تواند جهان‌بینی یک نظام سیاسی و ارزش‌های برآمده از آن را تهدید کند و با تهدید نظامی و سایر تهدیدات ارتباط دارد و می‌تواند مقدمه تهدید نظامی و حتی پیامد آن باشد. همین‌طور بی‌ثباتی سیاسی در اکثر موارد منجر به بی‌ثباتی اقتصادی می‌شود و ناامنی اقتصادی به وجود می‌آورد. تهدیدات امنیتی وضعیتی است که عامل و موضوع تهدید، اهداف مرجع امنیتی و دارایی‌های حیاتی حوزه تهدید را نشانه می‌رود. بر مبنای تأکیدات حضرت امام و منویات سیاسی رهبر معظم انقلاب اسلامی کارآمدی و موفقیت ارتش به عدم دخالت آن در امر سیاست و تداوم حرکت در راستای مبنی بر اجتناب از نزدیک شدن به جریان‌های سیاسی در کشور گره خورده است چرا

که وارد حزب و گروه و دسته‌های سیاسی شدن از عواملی است که با کارکردها و پیامدهای آن برای کارایی و یکپارچگی آن‌ها و در انتها، قدرت ملی زیان‌آور است و منجر به تفرقه و انحراف آن‌ها از هدف اصلی‌شان که عبارت است از دفاع از تمامیت سرزمین، جان و مال مردم از تجاوز دولت‌های متخاصم می‌شود خواهد شد فلذا این به معنای نداشتن درک و بینش سیاسی نیست چرا که دخالت در امور سیاسی با حضور سیاسی در صحنه و ورود به جناح‌بندی‌های گروهی فرق دارد. در مجموع ارتش نقش مستقیم در سیاست ندارد ولی توانسته است جامعه‌پذیری سیاسی نسل‌های جوان (خصوصاً نیروهای وظیفه) را فراهم آورد.

قدرت اقتصادی یکی از اقسام مهم قدرت پایدار و همه‌جانبه است که سهم به‌سزایی در تأمین دیگر ابعاد قدرت ملی دارد و می‌تواند به‌عنوان یکی از اجزاء قدرت سخت، در جهت رشد قدرت نرم عمل کند. اقتصاد نقش مهمی در زنجیره‌های ایجاد و تقویت قدرت نرم ایفا می‌کند. کشورهایی که دارای توانمندی نظامی بالا هستند مکان‌های مناسبی را برای سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی و حضور و فعالیت شرکت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی فراهم می‌کنند و از عوامل تولید در شرایط مطلوبی برای ایجاد سرمایه‌گذاری‌ها و افزایش تولید ناخالص ملی و داخلی و افزایش قدرت اقتصادی بهره می‌گیرند.

نقش آجا در مؤلفه قدرت نظامی به‌قدری واضح و مبرهن است که نیازی به توضیح ندارد و در واقع ایفای نقش نظامی، وظیفه ذاتی و اصلی آجا بوده و سایر نقش‌ها، نقش جانبی و فرعی می‌باشند. شکی نیست که هرچه ارتش قدرتمندتر و باصلابت‌تر باشد، قدرت ملی بیشتر و پایدارتر خواهد بود. ارتش پایه بنیادین قدرت نظامی ج.ا.ا. و مؤلفه اصلی قدرت نظامی کشور برای دفاع از مرزها و حفظ تمامیت ارضی بوده و نقش کلیدی و محوری در قدرت نظامی کشور دارد. توان رزمی آجا به‌عنوان بخش مهمی از مؤلفه نظامی قدرت ملی قابل توجه است که در این خصوص مدیریت امور دفاعی در آجا نیازمند کاربست نظام‌مند تصمیم‌گیری است، تصمیماتی که با برقراری پلی بین وضعیت موجود و مطلوب، به نیازهای حال آجا پاسخ داده، صیانت از تمامیت ارضی را در افق معین محقق سازد. تصمیم‌گیری خردمندانه و نظام‌مند در حوزه دفاعی نیز چون سایر حوزه‌ها دارای اصول و مبانی (نظر و عملی) خاص بوده و از سیر تحول و تطور تاریخی خاص خود برخوردار است.

فعالیت رسانه‌ای آجا از یک‌طرف به‌عنوان یکی از ارکان افزایش قدرت نرم، وابستگی زیادی به منابع مالی دارد و گسترش کمی و کیفی آن به حمایت‌های اقتصادی قابل توجهی نیاز دارد. از طرف دیگر تولید و انتشار محصولات فرهنگی یکی دیگر از منابع مهم قدرت نرم هستند. انتشار محصولات از قبیل کتاب، مجله، فیلم، موسیقی، اسباب‌بازی و نرم‌افزارهای رایانه‌ای نقش

تعیین‌کننده‌ای در تصرف اذهان و قلوب و نیز ایجاد جذابیت و قدرت اقناع دارد. ارتش جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان گسترده‌ترین و بزرگ‌ترین نیروی دفاعی کشور با وسعت و پراکندگی در اقصی نقاط کشور می‌تواند هدف بالقوه مناسبی برای جنگ نرم و تهاجم فرهنگی دشمنان کشور محسوب شود فلذا آجا که تحقق اهداف عالیه نظام مقدس اسلامی را سرلوحه کار خویش قرار داده و با توجه به اینکه نقش آن در مؤلفه نرم قدرت ملی کمی پیچیده و غیرمستقیم است و در اصل مؤلفه سخت قدرت را تشکیل می‌دهد می‌بایستی توجه و عنایت خاص به موارد مطروحه داشته باشد چراکه این نقش عمدتاً در بعد سیاسی قدرت ملی به روی صحنه می‌رود و توان دیپلماسی به‌ویژه دیپلماسی دفاعی کشور که ابزاری نرم محسوب می‌گردد را می‌تواند افزایش دهد.

تجزیه و تحلیل کمی فرضیه‌های پژوهش

به‌منظور بررسی آماری و تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده از طریق ابزار پرسش‌نامه جهت آزمون فرضیه‌ها از آمار توصیفی و استنباطی استفاده شده است تا میزان نقش متغیرهای مستقل (فرهنگی اجتماعی - سیاسی - اقتصادی - نظامی - نرم) بر متغیر تابع (قدرت ملی) مشخص گردد. بدین منظور پرسش‌نامه‌ای مبتنی بر ۱۱۷ سؤال (۱۱۳ سؤال پنج گزینه‌ای و ۴ سؤال شناسایی) به شرح زیر تنظیم گردیده است:

اطلاعات جمعیت شناختی نمونه آماری

جدول (۱) فراوانی پاسخ‌های سطح تحصیلات

نوع سؤال	طیف طبقات	دکتری	دانشجوی دکتری	کارشناسی ارشد	جمع
سطح تحصیلات	فراوانی	۲۱	۱۸	۴۱	۸۰
	درصد فراوانی	۲۶/۲۵	۲۲/۵	۵۱/۲۵	۱۰۰
سابقه خدمت	طیف طبقات	۲۰ تا ۲۵	۲۶ تا ۳۰ سال	بالای ۳۰ سال	جمع
	فراوانی	۲۴	۳۵	۲۱	۸۰
	درصد فراوانی	۳۰	۴۳/۷۵	۲۶/۲۵	۱۰۰
	طیف طبقات	جایگاه ۱۸	جایگاه ۱۹	جایگاه ۲۰ به بالا	جمع
جایگاه سازمانی	فراوانی	۶۷	۱۳	-	۸۰
	درصد فراوانی	۸۳/۷۵	۱۶/۲۵	-	۱۰۰
مشاغل سازمانی	طیف طبقات	فرماندهی	مدیریتی و ستادی	آموزشی و پژوهشی	جمع
	فراوانی	۱۴	۲۹	۳۷	۸۰
	درصد فراوانی	۱۷/۵	۳۶/۲۵	۴۶/۲۵	۱۰۰

تجزیه و تحلیل کمی داده‌های حاصل از پرسش‌نامه‌ها

جدول (۲) آمار توصیفی متغیرهای مستقل

(مؤلفه فرهنگی اجتماعی - سیاسی - اقتصادی - نظامی - نرم)

		فرهنگی اجتماعی	سیاسی	اقتصادی	نظامی	نرم
N	Valid	80	80	80	80	80
	Missing	0	0	0	0	0
Mean		3.7500	3.4750	2.7500	3.8750	3.5625
Std. Error of Mean		.11180	.13190	.14397	.12996	.13294
Median		4.0000	4.0000	3.0000	4.0000	4.0000
Mode		4.00	4.00	3.00 ^a	5.00	4.00
Std. Deviation		1.00000	1.17973	1.28772	1.16244	1.18902
Variance		1.000	1.392	1.658	1.351	1.414
Range		4.00	4.00	4.00	4.00	4.00
Minimum		1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Maximum		5.00	5.00	5.00	5.00	5.00
Sum		300.00	278.00	220.00	310.00	285.00

در این پژوهش برای بررسی میزان تأثیر متغیرهای مستقل (مؤلفه فرهنگی اجتماعی - سیاسی - اقتصادی - نظامی - نرم) بر متغیر تابع (قدرت ملی) میانگین مؤلفه‌های اندازه‌گیری شده را با عدد ثابت ۳ مقایسه شده‌اند. میانگین بزرگ‌تر از ۳ نشان‌دهنده این است که متغیرهای مستقل موردنظر دارای تأثیر بالایی در قدرت ملی است.

$$H_0: \mu \leq 3$$

$$H_1: \mu > 3$$

جدول (۳) آزمون t (t-test) متغیرهای مستقل (مؤلفه فرهنگی اجتماعی - سیاسی - اقتصادی -

نظامی - نرم)

مؤلفه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	انحراف از میانگین
فرهنگی اجتماعی	80	3.7500	1.00000	.11180
سیاسی	80	3.4750	1.17973	.13190
اقتصادی	80	2.7500	1.28772	.14397
نظامی	80	3.8750	1.16244	.12996
نرم	80	3.5625	1.18902	.13294

Test Value = 3						
مؤلفه	آماره T	درجه آزادی	مقدار بحرانی	اختلاف میانگین	سطح اطمینان 95%	
					حداقل	حداکثر
فرهنگی اجتماعی	6.708	79	.000	.75000	.5275	.9725
سیاسی	3.601	79	.001	.47500	.2125	.7375
اقتصادی	-1.736	79	.086	-.25000	-.5366	.0366
نظامی	6.733	79	.000	.87500	.6163	1.1337
نرم	4.231	79	.000	.56250	.2979	.8271

جدول (۴) آزمون کای دو (خی دو) متغیرهای مستقل (فرهنگی اجتماعی - سیاسی - اقتصادی -

نظامی - نرم)

	فرهنگی اجتماعی	سیاسی	اقتصادی	نظامی	نرم
Chi-Square	36.500	19.625	6.500	31.625	19.750
df	4	4	4	4	4
Asymp. Sig.	.000	.001	.165	.000	.001

جدول (۵) پایایی متغیرهای مستقل (مؤلفه فرهنگی اجتماعی - سیاسی - اقتصادی - نظامی - نرم)

		N	%
Cases	Valid	80	100.0
	Excluded ^a	0	.0
	Total	80	100.0

Cronbach's Alpha	N of Items
.980	5

جدول (۶) میزان تأثیرگذاری آجا در مؤلفه‌های قدرت ملی و ضریب بستگی (توافقی)

رتبه تأثیرگذاری	ضریب بستگی (توافقی)	میزان درصد تأثیرگذاری	مؤلفه‌های قدرت ملی
۲	٪ ۵۵	٪ ۶۵	مؤلفه فرهنگی اجتماعی
۳	٪ ۴۴	٪ ۵۶	مؤلفه سیاسی
۵	٪ ۲۷	٪ ۳۲/۵	مؤلفه اقتصادی
۱	٪ ۵۳	٪ ۶۸/۷۵	مؤلفه نظامی
۴	٪ ۴۴	٪ ۴۰	مؤلفه نرم

جدول (۷) میزان تأثیرگذاری آجا در مؤلفه‌های قدرت ملی بر مبنای ضریب اهمیت وزنی

رتبه	رتبه امتیاز موزون	میانگین درجه اهمیت	مؤلفه‌های قدرت ملی
۲	۰/۲۱۵۱	۳/۷۵	مؤلفه فرهنگی اجتماعی
۳	۰/۲۰۴۴	۳/۴۷	مؤلفه سیاسی
۵	۰/۱۵۷۶	۲/۷۵	مؤلفه اقتصادی
۱	۰/۲۲۲	۳/۸۷۵	مؤلفه نظامی
۴	۰/۱۵۸۶	۳/۳۶	مؤلفه نرم

نتیجه‌گیری

نتایج کیفی پژوهش

با عنایت به اینکه معتبرترین میزان سنجش امنیت یا ایمنی نظام، میزان حاکمیت ارزش‌های دینی بر جامعه و باور قلبی و التزام عملی به تعالیم و آموزه‌های دینی است و اینکه آجا یکی از بزرگ‌ترین سازمان‌های کشور بوده و همیشه منشأ آثار اجتماعی تأثیرگذاری است در ابعاد فرهنگی اجتماعی زمینه اعتلای قدرت ملی را فراهم می‌آورد اهتمام ویژه‌ای را فرماندهان و مسئولان ارتش می‌بایستی به فعالیت‌های فرهنگی، معنوی و مذهبی داشته باشند و همچنین در این خصوص روابط عمومی ارتش می‌تواند در جلب رضایت اعتماد عمومی مردم نسبت به ارتش به‌عنوان یک نیروی نظامی قوی و قابل‌اتکا نقش بسزایی داشته و از طریق ارائه خدمات و تلاش‌ها و رشادت‌های کارکنان آجا به‌ویژه در دوران پیروزی انقلاب اسلامی و دفاع مقدس به قشر دانشگاهی خارج از آجا باعث افزایش گسترش دامنه نفوذ و تعامل و تأثیرگذاری آجا در مسائل فرهنگی و اجتماعی کشور گردد.

آجا در راستای منویات سیاسی رهبر معظم انقلاب اسلامی پیرامون اجتناب از نزدیک شدن به جریان‌های سیاسی، برای آشنایی با مسائل سیاسی محدودیتی ندارد چراکه یک نظامی آگاه به امور سیاسی به‌درستی خطوط فکری و حرکت‌های دشمن را خواهد شناخت. درمجموع به نظر می‌رسد نقش ارتش در سیاست یک نقش مستقیم نیست و نباید بیش از این گسترش یابد و این بهترین راهبرد برای حفظ ارتش و دور نگه‌داشتن آن از قیل‌وقال‌های ناپایدار سیاسی است و این بدان معنا نیست که باعث گردیده که نه‌تنها از شاغلین حتی از ارتشیان بازنشسته که دارای سوابق درخشانی در دوران ۳۰ ساله خدمتی و یا بیش از ۳۰ سال داشته‌اند از مناصب مدیریتی کلان دولتی دور نگه‌داشته شوند و متأسفانه در وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح هم که

عموماً مربوط به نظامیان است از کارکنان ارتش کمتر استفاده به عمل آمده است. در صورتی که این قضیه در سازمان موازی ارتش برعکس است.

بودجه آجا تأثیر بسیار زیادی بر اقتصاد کشور دارد به صورتی که هرماه میلیاردها تومان نقدینگی وارد چرخه اقتصادی کشور می‌کند که می‌تواند بر معادلات اقتصادی تأثیر گذارد و در کنار فعالیت‌های ارتش سازمان‌ها و کارخانه‌های بسیاری فعال شده و به این ترتیب اقتصاد کشور به چرخش درآمده و پویا می‌گردد. آجا ظرفیت تأثیرگذاری اقتصادی را داشته است، اما به دلایلی از این ظرفیت استفاده مطلوب صورت نگرفته و زمینه مناسبی را برای ارائه خدمات اجتماعی بهتر فراهم ننموده و منجر به کم شدن ارائه خدمات اجتماعی از جمله محدودیت در واگذاری منازل سازمانی، عدم موفقیت تعاونی‌های مسکن در سطح آجا و به‌ویژه بنیاد تعاون آجا، محدودیت خدمات بهداشتی و پزشکی در بیمارستان‌های آجا به‌ویژه در شهرستان‌ها، مناسب نبودن سرویس‌های ایاب و ذهاب کارکنان، بی‌اهمیت بودن نسبت به رتبه‌های برتر فرزندان کارکنان در دانشگاه‌ها و بسیاری مسائل دیگر گردیده است و چنانچه حتی در ارائه این خدمات و خدمات دیگری که نام برده نشد به هر شکل مشکل ایجاد شود، ناهنجاری‌هایی در سطح آجا ایجاد خواهد کرد که در صورت تشدید بروز این ناهنجاری‌ها و حمایت آن از سوی مغرضین، آسیب‌پذیری کارکنان را به دنبال خواهد داشت و به نظر می‌رسد در حوزه تأثیرگذاری اقتصادی ارتش تا وضعیت مطلوب راهی طولانی در پیش دارد.

با عنایت به اینکه معیار نهایی قدرت ملی، توانمندی نظامی است و بدون شک، سیاست دفاعی که در قالب کلی استراتژی امنیت ملی آن تعریف می‌شود، نقش کلیدی آجا را در دستیابی به اهداف عالی ملی یعنی تضمین تمامیت ارضی و استقلال سیاسی روشن می‌نماید. در واقع ایفای نقش نظامی، وظیفه ذاتی و اصلی آجا بوده و سایر نقش‌ها، نقش جانبی و فرعی می‌باشند. شکی نیست که هرچه ارتش قدرتمندتر و باصلابت‌تر باشد، قدرت ملی بیشتر و پایدارتر خواهد بود. ارتش پایه قدرت نظامی و مؤلفه اصلی قدرت ملی کشور برای دفاع از مرزها و حفظ تمامیت ارضی بر اساس قانون اساسی بوده و نقش کلیدی و محوری در قدرت نظامی کشور داشته و دارد در حال در قلمروی پر هرج و مرج سیاست بین‌المللی نیروی نظامی داور نهایی اختلافات است و کشوری که مؤثرترین وسایل نظامی را دارد می‌تواند عملکرد سیستم بین‌الملل را به نفع خود شکل دهد.

ارتش ضمن اینکه مؤلفه سخت قدرت را تشکیل می‌دهد می‌تواند در مؤلفه‌های نرم نیز به‌طور غیرمستقیم نقش ایفا کند و موجبات ارتقاء قدرت ملی را فراهم نماید. در مجموع می‌توان اظهار نمود نقش آجا در مؤلفه نرم قدرت ملی با توجه به گسترده‌ترین و بزرگ‌ترین نیروی دفاعی کشور

با وسعت و پراکندگی در اقصی نقاط کشور می‌تواند هدف بالقوه مناسبی برای جنگ نرم و تهاجم فرهنگی دشمنان کشور محسوب می‌شود قابل توجه و مهم است ولی به نظر می‌رسد تا تأثیرگذاری مطلوب فاصله زیادی دارد که در این خصوص با توجه به اینکه از یک طرف فعالیت رسانه‌ای آجا به‌عنوان یکی از ارکان افزایش قدرت نرم، وابستگی زیادی به منابع مالی دارد و گسترش کمی و کیفی آن به حمایت‌های اقتصادی قابل توجهی نیاز دارد و از طرف دیگر تولید و انتشار محصولات فرهنگی هم از دیگر منابع مهم قدرت نرم هستند و انتشار محصولاتی از قبیل کتاب، مجله، فیلم، موسیقی، اسباب‌بازی و نرم‌افزارهای رایانه‌ای نقش تعیین‌کننده‌ای در تصرف اذهان و قلوب و نیز ایجاد جذابیت و قدرت اقناع دارد در این خصوص اهتمام بیشتر مسئولین را می‌طلبد.

نتایج کمی پژوهش

در مجموع وضعیت هر یک از مؤلفه‌های تأثیرگذار مطرح‌شده (فرهنگی اجتماعی - سیاسی - اقتصادی - نظامی - نرم) در متغیر قدرت ملی نشان می‌دهد که مؤلفه نظامی بالاترین میزان تأثیر (با توجه به میانگین آنکه برابر ۳/۸۷ است) در متغیر قدرت ملی به خود اختصاص داده است؛ ولی نظر پاسخ‌دهندگان در مورد مؤلفه اقتصادی در پایین‌ترین میزان تأثیر (با توجه به میانگین آنکه برابر ۲/۷۵ است) در متغیر قدرت ملی قرار دارد.

با توجه به تحلیل استنباطی آزمون T و با در نظر گرفتن مقدار بحرانی و مقدار آماره آزمون به دست آمده، چون سطح معنی‌داری از مقدار ۰/۰۵ بیشتر است و مقدار T به دست آمده که از مقدار بحرانی ۱/۹۸ بیشتر است، فرض مقابل مبنی بر بزرگ‌تر بودن میانگین مؤلفه‌های تأثیرگذار از ۳ قبول می‌شود و این بدین معناست که مؤلفه‌های (فرهنگی اجتماعی - سیاسی - اقتصادی - نظامی - نرم) در متغیر قدرت ملی به شرح زیر تأثیر داشته‌اند:

میزان تأثیر آجا با توجه به (مأموریت و وظائف، اصول و ویژگی‌ها) در مؤلفه فرهنگی اجتماعی قدرت ملی زیاد بوده است.

میزان تأثیر آجا با توجه به (مأموریت و وظائف، اصول و ویژگی‌ها) در مؤلفه سیاسی قدرت ملی کم بوده است.

میزان تأثیر آجا با توجه به (مأموریت و وظائف، اصول و ویژگی‌ها) در مؤلفه اقتصادی قدرت ملی کم بوده است.

میزان تأثیر آجا با توجه به (مأموریت و وظائف، اصول و ویژگی‌ها) در مؤلفه نظامی قدرت ملی خیلی زیاد بوده است.

میزان تأثیر آجا با توجه به (مأموریت و وظائف، اصول و ویژگی‌ها) در مؤلفه نظامی قدرت ملی کم بوده است.

پیشنهادها

الف- ایفای وظیفه قانونی و کار ویژه‌های اساسی آجا در مدیریت بحران‌های دفاعی اعم از بازدارندگی و واکنش، می‌طلبد معاونت طرح و برنامه و بودجه و امور مجلس با هماهنگی سازمان حفاظت اطلاعات آجا روابط خارجی مبتنی بر این کار ویژه‌ها را طراحی نموده و جهت ارائه به شورای عالی دفاع به ستاد کل نیروهای مسلح ارسال نماید.

ب- دفتر مطالعات راهبردی آجا بررسی و برنامه‌ریزی لازم را جهت پاسخگویی به تهدیدات و استفاده لازم از فرصت‌ها را در دستور کار مؤسسات پژوهشی و اتاق‌های فکر قرار دهد چراکه اتاق‌های فکر می‌توانند از بهترین کانون‌های مؤثر و مرجع در امر کمک به سیاست‌گذاری و تدوین استراتژی‌های دفاعی باشند و بر مبنای روش آینده‌پژوهی، باید روندهای بلندمدت جهانی (۲۰-۲۵ ساله)، شرایط منطقه‌ای میان‌مدت (۱۰-۱۵ ساله) و وضعیت ملی را به لحاظ نیازهای استراتژیک به‌طور واقعی و بر اساس سناریوهای مختلف برآورد کرده و آن‌ها را دستمایه سیاست‌گذاری بهینه و گزینش گزینه‌های مناسب قرار دهند.

ج- بنیاد تعاون آجا با به‌کارگیری نیروهای وظیفه‌متخصص در طرح‌های عمرانی و اجرایی و اقتصادی با اجرای طرح‌های مناسب و زودبازده نسبت به رفع مشکل مسکن کارکنان اقدام لازم را به‌عمل آورد.

د- توسط مرکز مطالعات راهبردی آجا در خصوص اساتید آجا که در دانشگاه‌های کشور در حال تدریس می‌باشند برنامه‌ای به‌منظور شناساندن رشادت‌های کارکنان آجا در دوران دفاع مقدس به قشر جوان و دانشگاهی کشور تدوین گردد.

ه- روابط عمومی سازمان عقیدتی سیاسی آجا با همکاری سازمان حفاظت اطلاعات آجا انجام پژوهش‌هایی در زمینه سنجش افکار عمومی به جهت شناساندن و تقویت زمینه‌های محبوبیت ارتش و کارکنان را در دستور کار خود قرار دهند تا جامعه از طریق نظرخواهی‌ها، به استنباط عمومی از هویت و ماهیت حرفه نظامی پی ببرند و با انجام تحلیل‌های عمیق مشخص شود که به چه میزان، استنباط مردم از نقش ارتش و ارتشیان و استنباط خود ارتش از وظایفی که عهده‌دار است، هم‌سویی دارند.

و- شناسایی و ارزیابی و سنجش مستمر تهدیدات نظامی داخلی آجا (جاسوسی، خرابکاری، نارضایتی‌ها) و بیرونی توسط نهادهای اطلاعاتی آجا (حفاظت اطلاعات، معاونت‌های اطلاعات آجا و نیروها و قرارگاه پدافند هوایی) صورت پذیرد و همکاری در جهت شناسایی تهدیدات داخلی کشور با سایر نهادهای اطلاعاتی کشور جهت نهادینه کردن فرایند امنیت و تلاش برای

استقرار هدفمند آن صورت پذیرد و راه‌های مقابله با آسیب‌زایی و پیدایش بحران‌های رو به تزاید تدوین گردد.

ز- توجه بیش‌ازپیش کارشناسان و تحلیل‌گران مالی آجا به ارقام بودجه‌های دفاعی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین منابع راهبردی که نقشی اساسی و مهم در تأمین اهداف دارد و به فراهم ساختن این منابع از جمله تجهیزات و سامانه‌های تسلیحاتی توجه شود؛ زیرا اگر بودجه دفاعی به صورتی بهینه تخصیص یابد، می‌تواند از طریق فراهم نمودن زمینه لازم در ایجاد و ارتقای قابلیت تبدیل منابع راهبردی به توان دفاعی نقش مهمی داشته باشد.

ح- برنامه‌ریزی توسط معاونت طرح و برنامه و بودجه و امور مجلس آجا و همچنین سازمان حفاظت اطلاعات آجا جهت ایجاد و تعمیق روابط و مناسبات نظامی گسترده‌تر با کشورهای دوست و مسلمان به‌منظور فعال شدن دیپلماسی دفاعی کشور و وسیع نمودن دایره روابط سیاسی-نظامی با جهان خارج جهت خنثی شدن فشارهای سیاسی و نظامی دشمنان.

ط- برنامه‌ریزی در خصوص ارتقای توانمندی‌های دریایی و پدافند هوایی توسط معاونت‌های طرح و برنامه و بودجه و امور مجلس، آماد و پشتیبانی، نیروی انسانی و جهاد خودکفایی و همچنین مسئولان نیروی دریایی آجا به جهت ارتقای امنیت شاهره‌های اقتصادی دریایی به شرح زیر:

- ✓ اختصاص کارکنانی با انگیزه بالا، ماهر و آموزش دیده
- ✓ برگزاری دوره‌های مستمر آموزشی در مقاطع مختلف خدمتی
- ✓ تجهیز نمودن به سلاح‌های مدرن با کارایی بالا و شبکه‌های پیشرفته، ردیاب‌های متنوع، سامانه‌های دفاع موشکی و پدافند هوایی مجهز به سلاح‌های متنوع
- ✓ نظارت کیفی توسط مرکز مطالعات راهبردی آجا بر فعالیت پژوهشکده‌ها، مراکز تحقیقاتی دانشگاه‌ها و نیروها و توجه ویژه بر توانمندسازی منابع انسانی، تجهیز و تخصیص منابع و امکانات و ظرفیت‌ها در حوزه‌های اولویت‌دار علم و فناوری و گسترش میل به فراگیری علم و تحقیق و پژوهش به‌ویژه در محیط دانشگاهی.

ی- همکاری و تعامل بیشتر معاونت جهاد خودکفایی آجا با وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح در خصوص صنایع نظامی و صنایع وابسته جهت تحقق کامل استقلال و خودکفایی

ک- توجه ویژه سازمان عقیدتی سیاسی آجا به:

- ✓ ارائه آموزش‌های سیاسی در خصوص ارتقای بینش و آگاهی سیاسی کارکنان
- ✓ پیشگیری و مبارزه جدی با ازخودبیگانگی و خود گم کردن کارکنان جوان به‌ویژه کارکنان وظیفه از طریق تعریف و تبیین فرهنگ اسلامی، فرهنگ ایرانی، فرهنگ قومی و فرهنگ

غربی و بازخوانی چهره‌های درخشان آجا در دوران دفاع مقدس برای نسل جوان در سریال‌های تلویزیونی

✓ تقویت مبانی دین و مذهب اثناعشری در بین کارکنان بخصوص کارکنان وظیفه به‌عنوان نقطه اشتراک همه اقوام

ل- مرکز مطالعات راهبردی با معاونت طرح و برنامه و بودجه و امور مجلس آجا تأسیس یک روابط عمومی مستقل بدون فاصله و واسطه با رأس هرم فرماندهی محترم کل آجا تحت عنوان سازمان روابط عمومی آجا را در دستور کار اتاق‌های فکر قرار دهند.

م- فراهم نمودن بستر مناسب جهت کاندیداتوری کارکنان شاخص بازنشسته برای ورود به نمایندگی مجلس شورای اسلامی و سایر پست‌های سیاسی و اجرایی کلان کشور

ن- انجام اقدامات لازم توسط بنیاد تعاون آجا جهت ورود به طرح‌های اقتصادی کلان کشور به‌ویژه طرح‌های عمرانی- دفاعی

قدردانی

از خبرگان توانمندی که در طول پژوهش، دانش خویش را سخاوتمندانه در اختیار محققان این پژوهش قرار دادند و استواری پژوهش حاضر بر مشارکت و دانش این بزرگواران قرار گرفته است بسیار سپاسگزاریم.

منابع

- حافظ نیا، م، و زرقانی، س، و احمدی پور، ز، و رکن‌الدین افتخاری، ع. (۱۳۸۵). طراحی مدل سنجش قدرت ملی کشورها. ژئوپلیتیک، ۲(۲) (پیاپی ۴۶)، ۷۳-۴۶.
- حافظ نیا، محمدرضا، (۱۳۸۶)، قدرت و منافع ملی، تهران: نشر انتخاب.
- روزکرانس، ریچارد، (۱۳۸۶)، اقتصاد و امنیت ملی، ترجمه سید محمدعلی متقی‌نژاد، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- زرقانی، سید هادی، (۱۳۸۸)، مقدمه‌ای بر قدرت ملی: مبانی، کارکردها، محاسبه و سنجش، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- شهلائی، ناصر، ولی‌وند زمانی حسین (۱۳۹۸)، نظریه‌های راهبردی، تهران: انتشارات دافوس آجا.
- قالیباف، محمدباقر، (۱۳۹۰)، جایگاه قدرت نرم در قدرت ملی با تأکید بر جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه راهبرد، سال بیستم، شماره ۶۱.

- کالینز، جان. ام، (۱۳۹۳)، *استراتژی بزرگ، اصول و رویه‌ها*، ترجمه کورش بایندر، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
- کریمی مله، علی و بابایی، اکبر، (۱۳۹۰)، *امنیت ملی از منظر امام خمینی*، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- گلشن پژوه، محمودرضا، (۱۳۸۷)، *جمهوری اسلامی ایران و قدرت نرم نگاهی به قدرت نرم/فزاری جمهوری اسلامی ایران*، تهران: معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی، دفتر گسترش تولید علم.
- نای، جوزف، (۱۳۸۹)، *قدرت نرم ابزارهای موفقیت در سیاست بین‌الملل*، ترجمه سید محسن روحانی و مهدی ذوالفقاری، تهران: دانشگاه امام صادق.
- ولی‌پور، سید حسین، (۱۳۹۳)، *گفتمان‌های امنیت ملی در ج.ا.ا.*، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی